

Tartu Ülikool
sotsiaalteaduste valdkond
psühholoogia instituut

Siiri Eosaar

ÕPETAJATE JA VANEMATE POOLT TÄIDETUD KOLME ERINEVA KÜSIMUSTIKU
(TRK, SOK JA PKBS-2) SEOSTE UURIMINE

Uurimistöö

Juhendaja: Astra Schults

Läbiv pealkiri: Kolme erineva küsimustiku seoste uurimine

Tartu 2020

Õpetajate ja vanemate poolt täidetud kolme erineva küsimustiku (TRK, SOK ja PKBS-2) seoste uurimine

Kokkuvõte

Käesolev töö keskendub kolme erineva küsimustike vastuste (PKBS-2, SOK ja TRK) seoste leidmisele ning vanemate ja õpetajate poolt vastatud küsimustike vastuste seoste uurimisele. Töö eesmärgiks on teada saada, kas PKBS-2 küsimustiku vastused on seoses SOKi ja TRK vastustega ning kas vanemate ja õpetajate vastatud küsimustike vastuste vahel esineb seos. Kokku täideti SOK, TRK ja PKBS-2 küsimustikke 142 lapse kohta, kellest 81 (57%) olid poisid ja 61 (43%) olid tüdrukud. Tulemustest selgus, et PKBS-2 ning SOKi ja TRK vahel esineb mõõdukas kuni väga tugev statistiliselt oluline seos. Lisaks leiti, et vanemate ja õpetajate vastatud küsimustike vastuste vahel, kas puudub seos või on see nõrk. Tulemuste põhjal saab öelda, et need kolm küsimustikku on omavahel seotud, kuid samas ei ole tugevaid seoseid vanemate ja õpetajate vastuste vahel.

Märksõnad: sotsiaalsed oskused, PKBS-2, TRK, SOK, lapsevanemad ja õpetajad

Study of the relations between three different questionnaires completed by teachers and parents (SDQ, SSQ and PKBS-2)

Abstract

This research focuses on finding the relationships between the three different questionnaire responses (PKBS-2, SSQ and SDQ) and examining the relationships between the questionnaire responses from parents and teachers. The aim of the study is to find out whether the answers of the PKBS-2 questionnaire are related to the answers of SSQ and SDQ and whether there is a connection between the answers of the parents and teachers. All three questionnaires were answered of 142 children, 81 (57%) boys and 61 (43%) girls. The results indicated that there is a moderate to very strong statistically significant relation between PKBS-2 and SSQ and SDQ. In addition, it was found that there was no or a weak relation between the responses of the parents and the teachers. Based on the results, it can be said that the three questionnaires are interrelated, but at the same time there are no strong links between parents' and teachers' responses.

Keywords: social skills, PKBS-2, SDQ, SSQ, parents and teachers

SISSEJUHATUS

Laste arengu hindamisele ja uurimisele on hakatud tänapäeval üha enam tähelepanu pöörama, eriti just laste varases eas. Kindlasti on paljudele tuttav Eriksoni (1966) kaheksast etapist koosnev psühhosotsiaalse arengu teooria, mille järgi on inimese igal arenguetapil mingi arengukonflikt, mis mõjutab hilisemat arengut. See ja ka teised sarnased teooriad on avaldanud üsnagi palju mõju sellele, kuidas tänapäeval lapsi uuritakse ning hinnatakse. Laste arengu hindamine lasteaias on oluline selleks, et mõista iga lapse eripära ning luua koostöös perega sobiv kasvukeskkond, mis toetab lapse positiivset enesehinnangut ja arengut (Häidkind et al., 2014). Selles on oluline roll lasteaija õpetajal, kelle ülesandeks, vastavalt õpetaja kutsestandardile (Kollom et al., 2013), on välja selgitada lapse arengutase ning sellega arvestades lapsele õppetegevuse eesmärkide seadmine ning sobivate õppevahendite valimine. Samuti on väga oluline roll vanemate ja õpetajate heal ning pideval koostööl. Suur panus lapse arengule on ka koolipsühholoogil, kelle ülesandeks, vastavalt koolipsühholoogi kutsestandardile, on laste arengu toetamine koostöös vanemate, õpetajate ja teiste tugispetsialistidega (Koolipsühholoog, tase 7, 2021: A1).

Sotsiaalsete oskuste olulisus

Häidkind jt (2014) järgi on sotsiaalsed oskused oskused suhelda ümbritsevate inimestega, olgu selleks siis eakaaslased või täiskasvanud, kas siis tuttavad või võõrad. Sotsiaalseteks oskusteks on näiteks kontakti algatamise, teiste emotsioonidest aru saamise või teiste heaolu poole püüdlamise oskus. McClelland jt (2000) on oma töös leidnud, et sotsiaalsed oskused lapsel on olulised juba lasteaeda minnes, just selleks, et vältida lapsel raskustesse sattumist, nagu näiteks eakaaslaste tõrjuv käitumine või madal tunnetus- või õpioskus. McClelland jt (2006) on leidnud, et eriti olulised on sotsiaalsed oskused koolieelsetel lastel selleks, et edukalt toime tulla üleminekuga kooli. See on uus situatsioon ja enamasti uued inimesed, seega on oluline, et laps oleks oma eakohaselt sotsiaalselt kompetentne (iseseisev, koostööaldis ja vastutust võttev) ning oleks võimeline oma tundeid ja emotsioone reguleerima. McClelland jt (2006) töid oma uurimuses välja seose sotsiaalsete oskuste ja õpidukuse vahel. Nad leidsid, et lasteaias omandatud õppimisega seotud sotsiaalsed oskused (iseseisvus, koostöö, vastutus) mõjutasid tugevalt laste võimekust lugemisel ja matemaatika valdkonnas, eriti just põhikooli alguses.

Sotsiaalsete oskuste omandamine

Laste sotsiaalsuse areng ei toimu iseenesest, see kõik toimub õppimise kaudu ning selles mängivad olulist rolli nii keskkond, kus laps kasvab, kui lapsevanemad ja õpetajad. Bandura (1977) järgi toimub sotsiaalsete oskuste omandamine õppimise kaudu, just teiste jälgimise ja jäljendamise teel. Esmalt vaadeldakse kellegi käitumist ning püütakse seda meelde jätta ja harjutada ning seejärel on antud käitumine saanud nõ toimimise juhendiks. Lasteaias on lapsele seesugusteks eeskujudeks, keda jälgitakse, nii õpetajad kui eakaaslased. Ka Tropp ja Saat (2010) on kirjutanud, et lapsed õpivad ümbritsevast keskkonnast infot kogudes, suheldes teiste inimestega ning saades suhtlemisel täiskasvanutelt juhiseid ning toetust. Häidkind jt. (2014) on rõhutanud seda, et laste sotsiaalsete oskuste arenguks on oluline ka see, et täiskasvanud, kellega kokku puututakse oleks samuti sotsiaalselt kompetentsed, sest õppimine toimub pidevalt.

Im jt (2019) on leidnud, et olulised on vanemate suhted lapsega, nende ootused lapsele ning vabaduse pakkumine. Edaspidiseid sotsiaalseid oskusi mõjutavad juba näiteks imiku ja vanema kiindumussuhe, kui laps saab usaldada oma vanemat, siis ta on ka julgem looma uusi suhteid väljaspool perekonda ning see omakorda suurendab lapse sotsiaalsust, mis pakub talle võimaluse olla kompetentne ning eakaaslaste poolt aktsepteeritud suhtluskaaslane. Oluline on ka see, et vanemad suhtleksid oma lastega erinevatel teemadel, näiteks emotsioonidest rääkimine (nt mida tema tunneb või mida mina tunnen) aitab lapsel, kelle sõnavara pole veel nii arenenud, mõista teiste emotsioone ning osata nendega arvestada. Kõige parem viis selleks on läbi mängu ja mänguasjade, näiteks saab vanem mängida lapsega rollimänge ja tuua sisse emotsioone või jälgida lapse mängu teistega ning vajadusel sekkuda, kui tunneb, et oleks vaja teha lapsele selgitustööd.

Laste sotsiaalset arengut on võimalik toetada ka sihipärase harjutamisega. Sellisteks harjutusteks on näiteks modelleerimine (eeskujuks on keegi inimene, kelle käitumist vaadatakse siis, kas audio- või videofilmis või hoopis elavas esitluses ning eesmärgiks on, et laps omandaks soovitud oskused, mis eeskujul on) ja kognitiiv-käitumuslike strateegiate kasutamine (keskendutakse lapse arusaamisele olukorrast ja probleemilahendamise oskustele, näiteks antakse lapsele täpsed juhised kuidas käituda ning seejärel harjutatakse vastavat käitumist). (Tropp & Saat, 2010)

Sotsiaalsete oskuste hindamine

Sotsiaalseid oskusi võib laps omandada erinevatel meetoditel, kuid oluline on ka nende sotsiaalsete oskuste hindamine. See on oluline mitmel põhjusel, esiteks selleks, et varakult avastada lapse sotsiaalseid probleeme ja nendega tegeleda ning teiseks, et kliiniliselt hinnata võimalikku probleemi ja saada esialgne ettekujutus selle tõsidusest (Muris et al., 2003).

Sotsiaalsete oskuste hindamiseks on olemas kuus erinevat tüüpi meetodit: käitumise vaatlus, teisekohased küsimustikud, intervjuud, enesekohased küsimustikud, projektiiv-ekspressiivsed tehnikad ja sotsiomeetrilised tehnikad. Tänapäeval üks enimkasutatavaid hindamisvahendeid on käitumise hindamise küsimustikud, mida täidavad kas lapsevanemad või õpetajad, nooruki või lapse kohta. Võrreldes teiste meetoditega pakuvad hindamisskaalad eeliseid just seetõttu, et annavad lühikese aja jooksul, mõõdukate kuludega ja suurest hulgast probleemidest ülevaate. (Merrell, 2001)

Dahlberg jt (2020) uurisid tugevuste ja raskuste küsimustikuga lasteaialapsi ning leidsid, et tulemustele avaldavad mõju nii lapse sugu kui vanemate haridus ning pere sissetulek. Lisaks leidsid nad, et õpetajad hindavad lapsi madalamalt kui teevad seda vanemad, selle võimalike põhjustena tõid nad välja, et lapsed näitavad välja mõnes keskkonnas vähem käitumis- ja emotsionaalseid probleeme kui teises või tõlgendavad õpetajad keskkonda kui käitumise mõjutajat.

Ka Major jt (2015) on oma uurimuses leidnud, et vanemate ja õpetajate hinnangud erinevad. Nad võrdlesid vanemate ja õpetajate vastuseid lasteaialaste käitumise küsimustikule ning leidsid, et nende vastuste korrelatsioon on küllaltki madal ehk vanemad ja õpetajad hindavad sama last erinevalt. Nende erinevuste põhjusteks võib olla erinev keskkond ja selle nõudmised: lasteaias on lapsed rohkem keskendunud õppimisele (uute oskuste omandamisele) ja neilt oodatakse ka seda rohkem kui kodus. Lapse suhtlust õpetaja või vanemaga võib samuti mõjutada ka nende enda isikupära või üldine suhtlusstiil. Im jt (2019) on leidnud, et laste positiivset sotsiaalset käitumist mõjutab õpetajate suhtumine ehk õpetajad, kes märkasid rohkem laste head käitumist ja väljendasid rohkem positiivsemaid emotsioone ning suhtlesid positiivsel toonil edendasid rohkem laste sotsiaalseid oskusi. Strickland jt (2012) on oma uurimuses leidnud, et selle erinevuse põhjuseks võib olla see, et vanemad ja õpetajad näevad last erinevas keskkonnas ja ka lapse käitumine võib seetõttu erineda. Samuti leidsid nad, et mõjutajaks on teadmised arengule vastavast käitumisest, kus lapsevanemad võivad suhtuda erinevalt seetõttu, et pole nii teadlikud lapse eakohasest käitumisest kui õpetajad.

Tugevuste ja raskuste küsimustik (TRK)

See küsimustik on algselt loodud 1990ndatel Goodmani poolt teadlaste, kliinikute ja haridustöötajate poolt kasutamiseks, samuti on see küsimustik olemas mitmes eri versioonis (Goodman, 1997). Tugevuste ja raskuste küsimustik (ingl. k. *Strengths and Difficulties Questionnaire* ehk *SDQ*, edaspidi TRK) on lühike käitumisharjumuste küsimustik 2-17. aastaste laste psühhosotsiaalsete probleemide ja tugevuste mõõtmiseks mitme vastaja abil. Vanematele ja õpetajale on selle versioonid selleks, et hinnata 2-17. aastaseid lapsi, kuid alates 11. eluaastast on olemas ka versioon lastele ise vastamiseks. („Strengths and Difficulties Questionnaire“, n.d.)

Küsimustikus on hästi esindatud nii tugevused kui ka raskused ning vastates saab märkida kolme erineva vastuse vahel, kas väide on vale, osaliselt õige või kindlasti õige. TRK koosneb 25 küsimusest, mis on jagatud viie skaala vahel: emotsionaalsed sümptomid, käitumisprobleemid, hüperaktiivsus/tähelepanematus, eakaaslastega seotud probleemid ja prosotsiaalne käitumine. („Strengths and Difficulties Questionnaire“, n.d.)

Tugevuste ja raskuste küsimustikku on kohandatud vähemalt 89 keelde, sealhulgas ka eesti keelde. Eesti keelse versioonina on olemas eri vanustele mõeldud nii üheleheküljelisi kui ka kaheleheküljelisi TRK küsimustikke ning lisaks ka jätkuversioon. Küsimustikul on eri versioonid olenevalt sellest, kas vastajaks on lapsevanem, õpetaja ning kui vana on laps, kelle kohta küsimustikku täidetakse (2-4 aastased või 4-17 aastased) või alates 11. eluaastast võib vastajaks olla õpilane ise. („Strengths and Difficulties Questionnaire“, n.d.)

Goodman (1997) on oma töös TRK valiidsuse tõestamiseks seostanud selle tulemusi Rutteri küsimustikuga ning leidnud, et kõikide TRK alaskooride ja Rutteri üldise küsimustiku skoori vahel esineb tugev statistiliselt oluline seos. Näiteks esineb tugev statistiliselt oluline seos hüperaktiivsuse skoori ja Rutteri küsimustiku üldskoori vahel ($r = 0,82$). Sellised tulemused tõestavad TRK valiidsust. Hilisemas uuringus on Muris jt (2003) seostanud TRK tulemusi teiste tuntud psühhopatoloogiliste mõõtmisvahenditega ning leidnud, et tugevuste ja raskuste küsimustike ning teiste küsimustike vahel esineb tugev korrelatsioon, mis tõestab seda, et antud küsimustik on valiidne. Näiteks leidsid nad, et CBCLi (*Child Behaviour Checklist*) üldskoori ja TRK raskuste skoori vahel esineb tugev statistiliselt oluline korrelatsioon ($r = 0,7$). Samas töös uurisid nad ka TRK reliaablust, lastes nii vanematel kui lastel täita 2 kuulise vahega TRK küsimustikku. Tulemustest selgus, et need skoorid olid omavahel tugevalt seotud erinevate skaalade lõikes, mis tõestab ka küsimustiku reliaablust. Näiteks vanema vastatud

käitumisprobleemide skaala kahe erineva aja vastuste vahel esines tugev statistiliselt oluline seos ($r = 0,89$). TRK on eesti keelde adapteeritud aastatel 2005-2006 Kastepõld-Tõrs jt (2006) poolt. Selle adaptatsiooni reliaablust on uurinud Kaska (2019). Näiteks leidis ta vanemate poolt täidetud TRK hüperaktiivsuse skaala hea sisereliaabluse ($\alpha = 0,758$).

Lasteaialaste käitumise küsimustik (PKBS-2)

PKBS-2 (*The Preschool and Kindergarten Behavior Scale – Second Edition*) on käitumishindamise skaala, mida kasutatakse lasteaiaaeglaste laste, vanuses 3-6, sotsiaalsete oskuste ja käitumisprobleemide hindamiseks. PKBS-2 on algse PKBS edasiarendamise tulemusena loodud Kenneth W. Merrelli poolt 2002. aastal ning tema sõnul valmis see tänu mitmete inimeste ja institutsioonide koostööna. Küsimustik on täitmiseks nii kodustele hindajatele (nt vanemad) kui ka haridusasutuse põhiste hindajatele (nt lasteaiaõpetaja). (Merrell, 2002)

PKBS-2 koosneb 76 väitest, mis omakorda jagunevad kaheks: sotsiaalsed oskused (34 väidet) ja probleemsed käitumised (42 väidet). Sotsiaalsete oskuste skaala koosneb väidetest, mis kirjeldavad positiivseid sotsiaalseid oskusi, mis on iseloomulikud hästi kohanenud lastele vanuses 3-6. Probleemsete käitumiste skaala koosneb väidetest, mis kirjeldavad erinevaid probleemseid käitumisi, mis on iseloomulikud samas vanuses lastele. PKBS-2 erineb teistest käitumisküsimustikest selle poolest, et see on spetsiaalselt väljatöötatud lastele vanuses 3-6 eluaastat. (Merrell, 2002)

PKBS-2 valiidsust on Merrell (2002) uurinud otsides selle tulemuste seoseid teiste valiidsete küsimustike tulemustega. Näiteks leidis ta ASCA (*Adjustment Scales for Children and Adolescents*) käitumishäirete sündroomide ja PKBS-2 väliste käitumiste probleemide skooride vahel tugeva positiivse statistiliselt olulise korrelatsiooni (vahemikus 0,6 kuni 0,8) ning ASCA skooride ja PKBS-2 skooride vahel negatiivse korrelatsiooni, mis varieerus oma tugevusest (vahemikus -0,04 kuni -0,81). Sellised tulemused näitavad, et skooride, mis mõõdavad samu tunnuseid, vahel on tugev positiivne korrelatsioon ning skooride, mis mõõdavad erinevaid tunnuseid, vahel esineb negatiivne korrelatsioon.

Sotsiaalsete oskuste küsimustik (SOK)

Sotsiaalsete oskuste küsimustik loodi Tartu Ülikooli projekti „Vahendite loomine ja kohandamine eelkooliealiste laste arengu hindamiseks“ raames ning selle välja töötamisel osalesid mitmed Tartu Ülikooli õppejõud (Häidkind et al., 2018). Küsimustiku loomisel tugineti sotsiaalsete oskuste klassifikatsioonile (Merrell & Gimpel, 1998) ning koolieelse lasteasutuse riiklikule õppekavale (2008). Selle eesmärgiks on anda lasteõpetajale lapse sotsiaalsete ja enesekohaste oskuste esmase hindamise vahend (Marran, 2015).

SOK koosneb neljast osas, kus esimeses osas on 41 väidet, mis kirjeldavad erinevaid laste sotsiaalseid ja enesekohaste oskustega seotud tegevusi (nt „algatab ise mängu, kuhu kutsub ka teisi“ või „kaotab kergesti enesevalitsuse“). Teises osas on kuus väidet, mis kirjeldavad seda, kuidas laps saab aru enda ja teiste mõtetest ning tunnetest (nt „selgitab, kuidas sündmused mõjutavad teiste taju“). Iga väite puhul on võimalik vastata Likerti neljapunktilisel skaala vahemikus nullist kolmeni (0 „mitte kunagi“ ja 3 „peaaegu alati“). Tegevuse puhul märgib õpetaja või lapsevanem kui sageli ta on näinud last nimetatud asja tegemas ning arusaamade puhul, kui tihti on kuulnud last seda väljendamas. Eelviimases osas hinnatakse lapse arengutaset võrreldes eakaaslastega kuue sotsiaalset oskust näitava väitega (nt „kas võrreldes eakaaslastega on ta jutukam, sama jutukas või vaiksem“). Viimases osas küsitakse õpetajalt või lapsevanemalt tema taustandmeid (nt „kui kaua Te seda last tunnete?“). (Häidkind et al., 2018).

Töö eesmärk ja hüpoteesid

Töö eesmärgiks on teada saada, kas PKBS-2 küsimustiku vastused on seoses SOKi ja TRK vastustega, kasutades lastevanemate ja lasteõpetajate vastuseid neile küsimustikele. Lisaks soovitakse teada saada, kas vanemate ja õpetajate poolt küsimustikele antud vastuste vahel on seos. Tuginedes läbitöötatud materjalidele ning lähtudes uurimistöo eesmärgist, püstitati järgnevad hüpoteesid:

1. SOK ja TRK küsimustikele antud vastused on korrelatsioonis PKBS-2 küsimustikule antud vastustega;
2. Lapsevanema vastatud küsimustiku vastuste ja õpetajate antud vastuste vahel esineb nõrk kuni mõõdukas statistiliselt oluline korrelatsioon.

MEETOD

Valim

Valimisse kuulusid erinevate Eesti lasteaedade lapsed vanuses 31 kuni 89 kuud ($M = 61,09$; $SD = 15,79$). SOK, TRK ja PKBS-2 küsimustikud täideti nii vanemate kui ka õpetajate poolt kokku 142 lapse kohta, kellest 81 (57%) olid poisid ja 61 (43%) olid tüdrukud. Lapsed käisid lasteaias alates 17. kuni 48. elukuust ($M = 25,89$; $SD = 6,67$), 3-5 päeva nädalas ($M = 4,68$; $SD = 0,56$) ning 3,5 kuni 10 tundi päevas ($M = 8,21$; $SD = 1,04$).

Uuringus osalenud laste kohta täitsid küsimustikke 2 isa ja 80 ema, ülejäänud 60 lapse kohta pole teada, kas täitjaks oli ema või isa. 96,3% emadest ja 97,5% isadest olid eestlased, ülejäänute puhul oli, kas rahvuseks venelased või polnud rahvus märgitud. Küsitluses osalenud laste emad olid vanuses 25 kuni 45 eluaastat ($M = 34,13$; $SD = 4,92$) ja isad vanuses 26 kuni 58 eluaastat ($M = 36,66$; $SD = 5,77$). Kokku vastasid oma haridustaseme küsimusele 66,2% emadest ja 62% isadest, nendest 52,1% emadel ja 28,4% isadel oli kõrgharidus, 3,2% emadel ja 4,5% isadel oli kõrgharidus veel omandamisel, kutseharidus oli 38,6% isadel ja 22,3% emadel, keskkaridus oli 18,1% emadel ja 15,9% isadel ning 4,3% emadel ja 12,5% isadel oli põhiharidus.

Laste kohta täitsid küsimustikke kokku 24 naisõpetajat, vanuses 22 kuni 61 ($M = 43,74$; $SD = 8,60$) Lasteaiaõpetajana olid nad töötanud 7 kuud kuni 37 aastat ($M = 18,70$; $SD = 12,17$). 72,5% õpetajatest vastasid haridustaseme küsimusele, neist 73,8% omasid kõrgharidust, 25,2% olid keskeriharidusega ning 1% oli kõrgharidus omandamisel.

Hindamisvahendid ja protseduur

Selleks, et uurimus lasteaedades läbi viia küsisin esmalt kirjaliku loa lasteaedade direktoritelt, seejärel ka õpetajatelt ning uuringusse kaasatud laste vanematelt. Uuringus kasutasin nii enda kogutud andmeid ning paljude uuringus osalemisest keeldumiste tõttu juhendaja poolt antud, varasemalt kogutud andmeid. Antud uurimistöö tarbeks kogutud andmed pärinesid kahest Lõuna-Eesti lasteaiast, ülejäänud andmed olid kogutud erinevatest Eesti lasteaedadest.

Hindamisvahendina kasutasin tugevuste ja raskuste küsimustikku (TRK), lasteaiaste käitumise küsimustiku 2. väljaannet (PKBS-2) ja sotsiaalsete oskuste küsimustikku (SOK). TRK-d kasutan selleks, et hinnata laste psühhosotsiaalseid tugevusi ja probleeme. Sotsiaalsete oskuste küsimustikuga soovisin saada esmast infot laste sotsiaalsete ja enesekohaste oskuste

kohta. Sotsiaalsete oskuste ja käitumisprobleemide hindamiseks kasutasin PKBS-2. Ühe lapse kohta täitsid kõik kolm küsimustikku nii lapsevanem kui ka õpetaja, selleks, et hiljem tulemusi võrrelda ja leida korrelatsioon nende vastuste vahel.

Antud uurimuses kasutan TRK küsimustikku, mis on mõeldud vastamiseks, kas õpetajatele või lapsevanematele, 2-4 ja 4-17 aastaste laste uurimiseks. Vastuste kodeerimisel kasutan kolmepunktilist Likerti-skaalat, kus „vale“ on 0 punkti, „osaliselt õige“ on 1 punkt ja „kindlasti õige“ on 2 punkti. Kokku on 5 alateemat ning iga alateema punktid liidetakse kokku ja nende võimalik punktisumma jääb 0-10 vahele. Lisaks kasutan ka PKBS-2 küsimustikku, mis on mõeldud vastamiseks nii kodustele kui ka haridusasutuste hindajatele 3-6 aastaste laste kohta. See koosneb 76 väitest, mis omakorda jagunevad kaheks: sotsiaalsed oskused (34 väidet), mille alla kuuluvad sotsiaalne koostöö, sotsiaalne suhtlus ja sotsiaalne iseseisvus, ja probleemsed käitumised (42 väidet), mille alla kuuluvad välised ja sisemised probleemid. Antud küsimustiku vastuste kodeerimisel kasutan neljapunktilist Likerti-skaalat, kus „mitte kunagi“ on 0 punkti, „harva“ on 1 punkt, „mõnikord“ on 2 punkti ja „sageli“ on 3 punkti. Sotsiaalsete oskuste võimalik punktisumma jääb 0-102 vahele ja probleemsete käitumiste punktisumma jääb vahemikku 0-126. Kolmanda küsimustikuna kasutan SOKi, mis on samuti täitmiseks nii vanematele kui ka õpetajatele lasteaialaste kohta. See koosneb neljast osast, kus esimeses osas on 41 väidet, teises kuus väidet, kolmandas samuti kuus väidet ja viimane osa on taustandmed. Esimese kahe alaosa vastuste kodeerimiseks kasutan neljapunktilist Likerti-skaalat. Esimeses alaosas vastab „mitte kunagi“ 0 punktile ja „peaaegu alati“ 3 punktile. Teises alaosas vastab „üldse mitte“ 0 punktile ja „täiesti õigesti“ 3 punktile. Esimese alaosa punktisumma varieerub 0-123 vahel ja teine alaosa jääb vahemikku 0-24 punkti.

Andmetöötlus

Andmeid analüüsi andmetöötlusprogrammis *IBM SPSS Statistics 23* ning andmeid korrastati *Microsoft Excel 2016* programmis. Andmete korrastamise käigus pöörati TRK ja SOKi teatud väidete vastused, et arvutada alaskaalade koondskoorid. Taustandmete kirjeldamiseks kasutati andmetöötluses kirjeldavaid statistikuid ning lastevanemate ja õpetajate poolt täidetud küsimustikevaheliste seoste uurimiseks kasutati Pearsoni korrelatsioonianalüüsi. Seda kasutati ka SOK ja TRK küsimustike vastuste seoste leidmiseks PKBS-2 küsimustike vastustega.

TULEMUSED**PKBS-2 vastuste seos TRK ja SOKi vastustega**

Lapsevanemate ja õpetajate vastatud SOKi koondskoor koosnesid viiest faktorist, mille hulka kuulusid õpiedu, enesejuhtimine, suhted kaaslastega, osavus ja enesekesksus. TRK koondskoori alla kuulusid emotsionaalsete probleemide, käitumisprobleemide, hüperaktiivsuse ja probleemid kaaslastega skaalad, eraldi on prosotsiaalse skaala skoorid. PKBS-2 koondskooride alla kuulusid sotsiaalsete oskuste alaskaala, mis koosneb sotsiaalsest koostööst, sotsiaalsest suhtlusest ja sotsiaalsest iseseisvuses ning probleemse käitumise alaskaala, mille alla omakorda kuulusid välised ja sisemised probleemid (vt kirjeldavaid andmeid tabelis 1 ja 2).

Tabel 1. Lastevanemate vastatud SOK, TRK ja PKBS-2 skooride kirjeldavad statistikud

	Min	Max	M	SD
SOK_õpiedu	0	36	16,93	14,67
SOK_enesejuhtimine	0	22	6,57	6,10
SOK_suhted kaaslastega	0	24	11,03	9,58
SOK_osavus	0	6	1,27	1,50
SOK_enesekesksus	0	17	5,90	5,43
SOK_koondskoor	0	87	41,70	35,39
TRK_emots probleemid	0	7	0,89	1,47
TRK_käitumisprobleemid	0	10	1,13	1,91
TR_hüperaktiivsus	0	10	1,94	2,51

TRK_probleemid kaaslastega	0	6	0,697	1,20
TRK_prosotsiaalsus	0	10	4,54	4,10
TRK_koondskoor	0	25	4,79	5,98
PKBS-2_sotsiaalne koostöö	0	36	17,98	14,80
PKBS-2_sotsiaalne suhtlus	0	33	16,06	13,28
PKBS-2_sotsiaalne iseseisvus	0	33	17,70	14,22
PKBS-2_sots oskuste summa	0	102	51,74	41,94
PKBS-2_välised probleemid	0	63	13,42	15,77
PKBS-2_sisemised probleemid	0	27	6,83	7,54
PKBS-2_probl käitumise summa	0	89	20,25	22,61
PKBS-2_koondskoor	0	162	71,99	58,29

Tabel 2. Õpetajate vastatud SOK, TRK ja PKBS-2 skooride kirjeldavad statistikud

	Min	Max	M	SD
OP_SOK_õpiedu	0	36	20,72	13,53
OP_SOK_enejuhtimine	0	24	6,37	5,99
OP_SOK_suhted kaaslastega	0	24	13,66	9,09
OP_SOK_osavus	0	9	1,88	2,25

Kolme erineva küsimustiku seoste uurimine 14

OP_SOK_enesekesksus	0	21	5,796	5,51
OP_SOK_koondskoor	0	94	48,42	30,56
OP_TRK_emotsionaalsed probleemid	0	8	1,04	1,52
OP_TRK_käitumisprobleemid	0	9	1,14	1,95
OP_TR_hüperaktiivsus	0	10	2,29	2,78
OP_TRK_probleemid kaaslastega	0	8	1,197	1,86
OP_TRK_prosotsiaalsus	0	10	4,89	3,89
OP_TRK_koondskoor	0	32	6,15	6,22
OP_PKBS-2_sotsiaalne koostöö	0	36	20,28	14,47
OP_PKBS-2_sotsiaalne suhtlus	0	33	15,97	12,01
OP_PKBS-2_sotsiaalne iseseisvus	0	33	19,04	13,45
OP_sotsiaalsete oskuste summa	0	101	55,28	39,00
OP_PKBS-2_välised probleemid	0	79	15,25	18,84
OP_PKBS-2_sisemised probleemid	0	30	7,58	7,83

OP_PKBS-2_probleemsete käitumiste summa	0	107	22,82	24,91
OP_PKBS-2_koondskoor	0	165	78,099	55,11

Lapsevanemate vastatud SOKi, TRK ja PKBS-2 skooride puhul leidsime, et SOK ja TRK vahel esines mõõdukas statistiliselt oluline seos ($r = 0,60, p < 0,01$) ning SOKi ja PKBS-2 vahel väga tugev statistiliselt oluline seos ($r = 0,92, p < 0,01$). TRK ja PKBS-2 vahel esines aga mõõdukas statistiliselt oluline seos ($r = 0,69, p < 0,01$). Õpetajate vastustest saame teada, et SOK ja TRK vahel esines mõõdukas statistiliselt oluline seos ($r = 0,57, p < 0,01$) ja SOK ning PKBS-2 vahel tugev samuti statistiliselt oluline seos ($r = 0,84, p < 0,01$), samas selgus aga õpetajate vastustest, et TRK ja PKBS-2 vahel esines mõõdukas statistiliselt oluline seos ($r = 0,64, p < 0,01$).

Lapsevanemate vastatud SOK „suhted kaaslastega“ ning PKBS-2 „sotsiaalne koostöö“ ja „sotsiaalne suhtlus“ vahel ilmnes mõlema puhul tugev statistiliselt oluline seos, vastavalt ($r = 0,89, p < 0,01$) ja ($r = 0,895, p < 0,01$). Samuti esines tugev statistiliselt oluline seos õpetajate vastatud SOKi „enesekesksus“ ja PKBS-2 „sotsiaalne iseseisvus“ vahel ($r = 0,81, p < 0,01$).

Lapsevanemate vastatud TRK „emotsionaalsed probleemid“ PKBS-2 „sisemised probleemid“ vahel oli tugev statistiliselt oluline seos ($r = 0,71, p < 0,01$). Tugev statistiliselt oluline seos ilmnes ka TRK „käitumisprobleemid“ ja PKBS-2 „välised probleemid“ vahel ($r = 0,83, p < 0,01$) ning TRK „hüperaktiivsus“ ja PKBS-2 „välised probleemid“ vahel ($r = 0,78, p < 0,01$). Vaadates TRK „probleemid kaaslastega“ ja „prosotsiaalsed probleemid“ skooore PKBS-2 „välised probleemid“ leiti nende mõlema puhul mõõdukas statistiliselt oluline seos, vastavalt ($r = 0,44, p < 0,01$) ja ($r = 0,52, p < 0,01$).

Õpetajate vastatud SOKi „suhted kaaslastega“ ja PKBS-2 „sotsiaalne koostöö“ ja „sotsiaalne suhtlus“ vahel ilmnes mõlema puhul tugev statistiliselt oluline seos, vastavalt ($r = 0,75, p < 0,01$) ja ($r = 0,83, p < 0,01$). SOKi „sotsiaalne enesekesksus“ ja PKBS-2 „sotsiaalne iseseisvus“ vahel esines aga mõõdukas statistiliselt oluline seos ($r = 0,48, p < 0,01$).

Õpetajate vastatud TRK „emotsionaalsed probleemid“ ja PKBS-2 „sisemised probleemid“ vahel leiti mõõdukas statistiliselt oluline seos ($r = 0,65, p < 0,01$). Tugev statistiliselt oluline seos ilmnes aga TRK „käitumisprobleemid“ PKBS-2 „välised probleemid“ vahel ($r = 0,75, p <$

0,01). TRK „hüperaktiivsus“ ja PKBS-2 „välised probleemid“ vahel esines samuti statistiliselt oluline seos ($r = 0,72, p < 0,01$). Küll aga esines TRK „probleemid kaaslastega“ ja „prosotsiaalsed probleemid“ skooride ja PKBS-2 „välised probleemid“ vastuste vahel mõlema puhul nõrk seos, mis oli statistiliselt oluline, vastavalt ($r = 0,32, p < 0,01$) ja ($r = 0,21, p < 0,05$).

Vanemate ja õpetajate vastuste seos kolme küsimustiku alusel

Õpetajate ja vanemate küsimustike vastuste üldistest skooridest ilmnes, et õpetaja ja vanema vastatud SOKide vahel esines mõõdukas negatiivne seos, mis oli statistiliselt oluline ($r = -0,44, p < 0,01$). Negatiivne nõrk statistiliselt oluline seos esines aga vanemate ja õpetajate vastatud TRK tulemuste ($r = -0,26, p < 0,05$) ja ka PKBS-2 tulemuste vahel ($r = -0,32, p < 0,01$).

Õpetajate ja vanemate SOKi küsimustike vastustest leiti, et lastevanemate ja õpetajate vastatud õpiedu tulemuste vahel esines nõrk negatiivne, kuid statistiliselt oluline seos ($r = -0,26, p < 0,05$). Samuti esines nõrk negatiivne statistiliselt oluline seos enesejuhtimise vastuste vahel ($r = -0,39, p < 0,01$) ja suhted kaaslastega vastuste vahel ($r = -0,35, p < 0,01$). Nõrk negatiivne seos ilmnes ka osavuse ($r = -0,31, p < 0,01$) ja enesekesksuse vastuse vahel ($r = -0,37, p < 0,01$). TRK küsimustike skaalasad vaadates leiti, et emotsionaalsete probleemide vastuste vahel seos puudus ($r = -0,08, p = ns$), samuti puudus seos käitumisprobleemide ($r = -0,06, p = ns$) ning hüperaktiivsuse vastuste vahel ($r = -0,16, p = ns$). Ka kaaslastega probleemide ($r = -0,014, p = ns$) ja prosotsiaalse käitumise vastuste vahel ($r = -0,08, p = ns$) puudus seos. PKBS-2 vanemate ja õpetajate sotsiaalse koostöö vastuste vahel puudus seos ($r = -0,13, p = ns$), küll aga esines sotsiaalse suhtluse ($r = -0,17, p < 0,05$) ja sotsiaalse iseseisvuse ($r = -0,19, p < 0,05$) vastuste vahel väga nõrk statistiliselt oluline seos. Väga nõrk negatiivne statistiliselt oluline seos esines ka väliste probleemide ($r = -0,19, p < 0,05$) ja sisemiste probleemide vastuste vahel ($r = -0,196, p < 0,05$).

ARUTELU

Käesolevas uurimistöös osalesid üle Eesti 142 lapse vanemad ja õpetajad. Uurimistöo eesmärgiks oli teada saada, kas SOKi ja TRK vastused on korrelatsioonis PKBS-2 vastustega. Samuti sooviti teada saada, kas vanemate ja õpetajate antud vastuste vahel esineb seost. Püstitatud hüpoteesid leidsid osaliselt kinnitust.

Üldiste skooride tulemustest ilmnes, et nii SOK kui ka TRK vanemate ja õpetajate antud vastused olid mõõdukas kuni väga tugevas ja statistiliselt olulises seoses PKBS-2 vastustega. Selline tulemus viitas PKBS-2 valiidsusele. Samuti on varasemas uuringus näidatud, et PKBS-2 tulemused on olnud sarnased teiste küsimustikega saadud tulemustele (Merrell, 2002). See annab ka kinnitust hüpoteesile, et nii õpetajate kui ka vanemate poolt täidetuna on SOK ja TRK vastuste ja PKBS-2 vastuste vahel oluline positiivne korrelatsioon.

Samuti selgus, et vanemate ja õpetajate poolt küsimustikes antud vastuste vahel, kas puudus seos või ilmnes nõrk negatiivne seos. Sellist tulemust toetavad ka eelnevad uurimused, mis toovad välja erinevuste põhjusteks keskkonna struktuuri ja nõudmised lapse suhtes (Major et al., 2015) ning ka küsimustiku täitja teadmised lapse arengulistest käitumistest (Strickland et al., 2012).

Arengusuunad ja järeldused

Edasised uuringud võiks võrrelda, kuidas nende kolme küsimustiku vastused erinevad tavalaste ja erivajadustega laste puhul. Samuti võiks järgnevad uuringud kaasata valmimisse veel rohkem lapsi ning lapsevanemaid ning õpetajaid, et uurimus oleks ökoloogiliselt valiidssem. Suurem valim aitab uurida ka muude aspektide mõju, nagu näiteks elukoht (linn/maakoht), sugu, vanemate haridus jms. Kindlasti võiksid järgmise uurimuse valimid olla väiksema vanusevahemikuga ning uurimuse andmed võiksid pärineda kõik samast aastast, et vältida erinevusi, mis on põhjustatud antud ajast.

Antud uurimuse põhjal saab järeldada, et PKBS-2 on valiidne küsimustik laste sotsiaalsete oskuste mõõtmiseks, arvestades sellega, et PKBS-2 ja SOKi ning TRK vahel esineb enamasti tugev statistiliselt oluline korrelatsioon ning kaks viimast küsimustikku on valiidsed. PKBS-2 kindlaks konstruktivaliidsuse tõestamiseks peaks läbi viima põhjalikuma uuringu suurem valimiga. Lisaks saab uurimusest järeldada ka seda, et vanemad ja õpetajad hindavad lapsi erinevalt, mis võib sõltuda näiteks keskkonnast või hindaja enda teadlikkusest lapse arengu kohta.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Engelwood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Dahlberg, A., Fält, E., Ghaderi, A., Sarkadi, A., & Salari, R. (2020). Swedish norms for the Strengths and Difficulties Questionnaire for children 3–5 years rated by parents and preschool teachers. *Scandinavian Journal of Psychology*, *61*(2), 253–261.
doi:10.1111/sjop.12606
- Erikson, E. H. (1966). Eight ages of man. *International Journal of Psychiatry*, *2*(3), 281–300.
- Goodman, R. (1997). The Strengths and Difficulties Questionnaire: A research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *38*, 581–586. <https://doi.org>
- Häidkind, P., Palts, K., Pillmann, J., Ennok, K., Villems, K., & Peterson, T. (2014). *Lapse arengu hindamise ja toetamise juhendmaterjal koolieelsetele lasteasutustele*. Haridus- ja Teadusministeerium. <http://www.digar.ee>
- Häidkind, P., Schults, A., & Palts, K. (2018). 3–4aastaste eesti laste üldoskuste tase kolme hindamisvahendi alusel. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, *6*(1), 179–214. doi: 10.12697/eha.2018.6.1.08
- Im, G. W., Jiar, Y. K., & Talib, R. B. (2019). Development of preschool social emotional inventory for preschoolers: a preliminary study. *International Journal of Evaluation and Research in Education (IJERE)*, *8*(1), 158. doi: 10.11591/ijere.v8i1.17798
- Kaska, K. (2019). *Tugevuste ja raskuste küsimustiku enesekohase, vanemate ja õpetajate versiooni psühhomeetrilised omadused* (magistritöö). Tartu: Tartu Ülikool
- Kastepõld-Tõrs, K., Aus, K., Männamaa, M., Kolsar, A., Laanes, E., Montonen, R. (2006). *SDQ Translation into Estonian (UK)*.
<http://www.sdqinfo.com/py/sdqinfo/b3.py?language = Estonian>

- Kollom, K., Kruusimägi, T., Laanela, M., Meinart, K., Niilo, A., Pedaste, M. ... Ülavere, P. (koost.) (2013). *Kutsestandard. Õpetaja, tase 6*. <https://www.kutseregister.ee/>
- Major, S. O., Seabra-Santos, M. J., & Martin, R. P. (2015). Are We Talking About The Same Child? Parent-Teacher Ratings Of Preschoolers 'Social-Emotional Behaviors. *Psychology in the Schools*, 52(8), 789-799. doi:10.1002/pits.21855
- Marran, T. (2015). *3–4aastaste laste sotsiaalsete oskuste esmane hindamine* (magistritöö). Tartu: Tartu Ülikool
- McClelland, M. M., Morrison, F. J., & Holmes, D. L. (2000). Children at risk for early academic problems: The role of learning-related social skills. *Early Childhood Research Quarterly*, 15(3), 307-329. doi:10.1016/s0885-2006(00)00069-7
- McClelland, M. M., Acock, A. C., & Morrison, F. J. (2006). The impact of kindergarten learning-related skills on academic trajectories at the end of elementary school. *Early Childhood Research Quarterly*, 21(4), 471-490. doi:10.1016/j.ecresq.2006.09.003
- Merrell, K. W., & Gimpel, G. A. (1998). *Social skills of children and adolescents: Conceptualization, assessment, treatment*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates. <https://books.google.ee/books>
- Merrell, K. W. (2001). Assessment of Children's Social Skills: Recent Developments, Best Practices, and New Directions. *Exceptionality*, 9(1-2), 3–18. <https://doi.org/10.1080/09362835.2001.9666988>
- Merrell, K. W. (2002). *Preschool and Kindergarten Behavior Scales – Second Edition*. Austin, TX: PRO-ED.
- Muris, P., Meesters, C. & van den Berg, F. (2003) The Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) . *European Child & Adolescent Psychiatry* 12, 1–8. <https://doi.org/10.1007/s00787-003-0298-2>

Piaget, J. (1971). The theory of stages in cognitive development. In *Measurement and Piaget*. McGraw-Hill.

Koolipsühholoog, tase 7. Kutsestandard. (2021). Tervishoiu Kutsenõukogu.

<https://www.kutseregister.ee/>

„Strengths and Difficulties Questionnaire“ (n.d.). <http://www.sdqinfo.org/a0.html>

Strickland, J., Hopkins, J., & Keenan, K. (2012). Mother-Teacher Agreement on Preschoolers' Symptoms of ODD and CD: Does Context matter? *Journal of Abnormal Child Psychology*, 40(6), 933-943. doi:10.1007/s10802-012-9622-y

Tropp, K., & Saat, H. (2010). Õpilaste suhted eakaaslaste ning täiskasvanutega ja sotsiaalsete oskuste areng. E. Kikas (Toim), *Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes* (lk 78 ja 83). Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

/Siiri Eosaar/